

Polonya'da Seçimler: Öncesi ve Sonrası - Özgün Erler Bayır

Polonya'da 15 Ekim 2023'te yapılan genel seçimler ülkenin geleceği açısından oldukça önemliydi. Son yıllarda demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değer ve normlara ters düşecek şekilde bir önceki Hukuk ve Adalet Partisi (Prawo i Sprawiedliwość - PiS) iktidarının yürüttüğü politika ve uygulamalar ile Polonya'nın özellikle AB ile ilişkilerinde gelinen nokta, son yıllarda toplumsal ve siyasal açılardan geriye gidişe ve çeşitli gerginliklere sebep olmaktaydı. Bu son seçim sonuçlarının, ülkenin önümüzdeki yıllarda demokrasi ve Avrupalılık, Avrupa değerlerine uyum gibi konularda nasıl bir yoldan ilerleyeceği konusunda belirleyici olacağı açıktır. Bununla birlikte özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da yükselen sağ popülist siyaset ve iktidarların uygulamaları, AB'nin geleceği açısından da ciddi risk ve tehditler oluşturmakta. Bölgenin önemli ülkelerinden biri olan Polonya'daki seçim sonuçları ve Avrupalı siyasi eğilimlerin güçlenmesi, AB'nin ulus üstü yapısına ve entegrasyonun derinleşmesine yönelik şüpheli

tavırların azalacağına yönelik de umut oldu.

Polonya, coğrafi ve demografik büyüklüğü ve tarihsel birikiminin yanında; günümüzdeki jeopolitik, siyasal, ekonomik pozisyonu dikkate alındığında Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben en hızlı ilerleyen ve en dikkat çeken bölge ülkesidir. 1989'da bağımsızlığın hemen ardından sosyalizm sonrası geçişte ekonomik liberalleşme ve demokratikleşme süreçlerini başarılı bir şekilde yürütülmüştü. Dönemin Maliye Bakanı Balcerowicz önderliğinde uygulanan Şok Terapi Programı ile ülkeyi piyasa ekonomisine başarı ile geçiren reformlar, aynı zamanda Polonya'nın "Avrupa'ya Dönüş" sloganıyla AB üyeliğinin de kapılarını açmıştı. Eş zamanlı olarak 1990'lar boyunca NATO üyeliği için de çaba gösteren Polonya, 1999'da NATO'ya, 2004 yılında AB'ye üye olarak en önemli iki dış politika hedefini tamamlamış oldu. NATO üyeliğine ek olarak, ülkenin güvenliğinin sağlanmasında stratejik olarak tercihini Atlantikçi bir yönelimden yana belirlemiş olması, Polonya'nın dış politikasında 1990'lardan bu yana aralıksız bir şekilde ABD ile stratejik işbirliğini her daim öncelediğini görüyoruz. Polonya NATO içerisinde ABD'nin yönlendirici liderliğini tercih eden bir yaklaşımda oldu ve üyesi olduğu AB'nin ortak güvenlik ve savunma politika ve uygulamalarına yönelik çabalarına genel olarak inanmayan, güvenmeyen ve özünde pek de desteklemeyen bir tutum sergiledi. Son 35 yıllık süreçte hükümetler her ne kadar Polonya'da Atlantikçi ve Avrupalı eğilimler arasında herhangi bir ikilem olduğunu kabul etmeseler de dış politika uygulamalarına baktığımızda böyle bir ikilemin varlığı ciddi şekilde göze çarpmaktadır. Hükümetler ekonomik açıdan AB'yi önceleyen, AB mali yardım ve fonlarından faydalanarak ülkenin ekonomik kalkınmasını gerçekleştiren; ancak güvenlik söz konusu olduğunda neredeyse tamamen Atlantikçiliği temel alan bir yaklaşım içinde oldular ve dış politikada da tüm uygulamaları ABD güvencesini arkalarına almaya çalışarak yürüttüler. ABD ve İngiltere ile birlikte Irak'ta 2003'te işgale katılan ve bu noktada Almanya ve Fransa'nın tepkisini çeken, Avrupa merkezli konsorsiyumların tekliflerini pek de dikkate almadan F16 gibi, ülkenin askeri teçhizat modernizasyonunda her daim ABD merkezli şirketleri tercih etti. Polonya, Çek Cumhuriyeti ile birlikte Avrupa'da ABD ile füze savunma sistemi anlaşmalarına öncülük etti. AB içerisinde Avrupa Anayasası, Avrupa Ordusu veya Ortak Güvenlik Politikası gibi süreçlerde entegrasyonu adeta baltalayan yaklaşımlarda bulundu. Polonya 2004 yılında AB üyesi olduktan sonra, özellikle de ülke siyasetinde sağ muhafazakar, popülist eğilimler iktidara geldiğinde Avrupa şüpheciliğinin ciddi şekilde arttığını gördük.

Son 20 yılda Polonya'da iç ve dış politikadaki uygulamalar da bu çerçevede şekillendi. Özellikle PiS iktidarları dönemlerinde Polonyalı kimliğini her daim Avrupalı kimliğinin üstüne koyan, AB'nin ulus üstü yapısını, AB'ye egemenlik devrini kabul etmek istemeyen, ulusallık, milli kimlikler, muhafazakarlık ve dini vurguların siyasette sıklıkla gözlemlendiği bir ülke olarak dikkat çekti. 2005-2007 arasında Kaczynski kardeşler ve PiS liderliğindeki Polonya, 2007-2015 arasında Tusk ve Sivil Platform (Platforma Obywatelska - PO), 2015-2023 arasında ise tekrar PiS iktidarlarını deneyimledi. Bu süreçlerde her ne kadar iktidar PiS ve PO arasında el değiştirerek devam etmiş olsa da, genel eğilim ve toplumsal süreçlerde, 2007-2015 arasında Donald Tusk iktidardayken, ülkenin AB'ye daha yakın durduğunu gözlemledik. Ancak bu dönemdeki Avrupalılık hiçbir şekilde Atlantikçiliği sorgulayan veya geriletken bir nitelikte olmadı. 2007'de Tusk iktidara geldiğinde ilk dış politika uygulamalarından biri, ABD ile Füze Kalkanı anlaşmasını imzalaması olmuştu.

2015'te iktidara gelen PiS ile ülkede muhafazakarlığın ve milliyetçiliğin ciddi şekilde yükselişe geçtiğini gördük. Bu kez PiS iktidarı AB ile karşı karşıya gelecek şekilde birçok iç ve dış politika uygulaması yürüttü ve AB ile defalarca fikir ayrılığı yaşadı. Öyle ki, AB Polonya'ya ayrılan çeşitli fonları kesmek durumunda kaldı. PiS Polonya'nın uluslararası prestijini de ciddi şekilde zayıflatan 8 yıla imza attı. Bu süreçte izlenen siyaset, antidemokratik ve otoriter eğilimlerin uzantısı olan uygulamalarla birleşti. Son geline nokta ülkede PiS'in kurduğu klientalizm temelli ağ ve ilişkiler sadece AB ile ilişkileri gerginleştirmekle kalmadı, ülke içinde de ciddi şekilde kutuplaşmalara sebep oldu. Eğitim, medya, hukuk ve adalet sistemi, bireysel hak ve özgürlükler gibi alanlar başta olmak üzere izlenen antidemokratik düzenleme ve uygulamalar; hükümetin çeşitli kritik sektörlerde kurduğu patronaj ilişkileriyle ekonominin kontrolünü de parti yararına kullanması; anayasa mahkemesi gibi önemli kurumlardaki devlet görevlilerinin doğrudan parti tarafından belirlenmesi gibi uygulamalarla PiS, devleti otoriterleştirirken, Polonya'nın uluslararası bağlarını da zayıflattı. Ülke, 2023 seçimlerine AB ile ilişkileri gerginleşmiş ve uluslararası prestiji zedelenmiş şekilde girdi. Ancak seçim sürecinde 2014-2019 arasında AB Konseyi başkanlığı görevini yürütmüş olan Tusk, ülkede muhalefete umut oldu.

Uluslararası siyasete baktığımızda, Ukrayna Savaşında Polonya'nın konumu ve

rolü AB açısından oldukça önemlidir. Polonya, Ukrayna konusunda 1990'ların başından bu yana önemli bir aktör oldu. Savaştan önce Polonya'da 1 milyon kadar Ukraynalı göçmen vardı. Savaştan sonra gelenlerle birlikte bu rakam 4 milyona ulaştı. Avrupa'da en fazla Ukraynalıya ev sahipliği yapan Polonya, Ukrayna'ya ciddi şekilde lojistik destek de sağlamakta. Diğer taraftan Rusya tehdidi sadece Ukrayna Savaşı açısından değil, tarihsel süreçte Polonya iç ve dış siyasetinde her zaman çok belirleyici bir faktör. Tarihte Rusya ve Almanya arasında sıkışmış ve defalarca işgal ve yıkıma maruz kalmış olan Polonya, bugünkü siyasette halen her iki ülkeden de tedirginlik duymaya devam etmekte. Almanya faktörü elbette ki Rusya kadar açık veya dile getirilen bir faktör değil. Son yirmi yıllık süreçte Polonya, AB içerisinde Almanya ile ortak zeminde yer alıyor. Hatta AB fonlarının büyük oranda Almanya tarafından sağlandığını dikkate alırsak, Polonya ekonomisi açısından Almanya'nın öneminin çok fazla olduğu da ortada. Ancak diğer taraftan özellikle PiS iktidarı döneminde Polonya, AB içerisinde Almanya-Fransa merkezli bir "Büyük Güçler Avrupası" oluştuğunu dile getirmişti. Hatta ülkedeki sağ popülist söylem Berlin-Paris-Brüksel üçlüsünün Polonya'yı parçalayacağı, milli değer ve kimliklere zarar vereceği gibi söylemleri de seçim propagandası olarak kullanmaktan çekinmedi.

15 Ekim 2023'teki seçimlerde Mateusz Morawiecki liderliğindeki PiS %35,38 oranla en çok oyu almış ancak meclis çoğunluğunu sağlamak için yeterli sandalye sayısına ulaşamadığı için hükümeti kuramamıştı. PO ise %30,7 oy aldı. Parlamento, 2007-2015 arasında görevde olan eski Başbakan ve AB Konseyi Başkanı PO partisinin lideri Donald Tusk'a koalisyon hükümeti kurma yetkisi verdi. Tusk'un başbakanlığında, PO ile birlikte, %14,4 oy alan PL2050 partisi ve %8,6 oy alan Yeni Sol Partisi 13 Aralık 2023'te koalisyon hükümetini kurdular. (Seçim sonuçları için bkz.: <https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/en>) Yeni hükümet özellikle ülkede AB yanlılarına umut oldu. Tusk seçim öncesinde, iktidara geldiklerinden itibaren "100 Günde 100 Liberal Reform" sözü vermişti ve Polonya'da PiS iktidarı döneminde yapılanları hızlı bir şekilde dönüştüreceğini vaat etmişti. (<https://100konkretow.pl/>) Söz konusu 100 reform, sosyal haklardan, AB ile ilişkilere, basın özgürlüğünden, yargı sistemine, maaş düzenlemelerinden eğitime ve dış politikaya kadar çok geniş bir alanı kapsıyor. Bu 100 günü geride bıraktık. Aslında Tusk iktidara geldiği 13 Aralıktan itibaren hızla söz verdiği dönüşümleri gerçekleştirmek için çeşitli adımlar attı. Ancak bu 100 reform vaadini gerçekleştirme konusunda oldukça geride kaldığı açıktır. Reformların

gerçekleşme oranı yüzde 20'nin altındadır. Tusk'un, PiS iktidarının etkilerini ortadan kaldırma vaadini yerine getirmek konusunda birçok zorlukla karşılaştığını görüyoruz. Bu zorlukların ve bir anlamda mücadelenin yakın gelecekte devam edeceğini öngörebiliriz. Bunun sebeplerine gelince; öncelikle bu bir koalisyon hükümeti ve koalisyon hükümeti olmanın doğası gereği ilerleyen dönemlerde yaşanabilecek fikir ayrılıklarını akılda tutmak gerekir. Ayrıca Polonya'daki yeni koalisyon hükümeti oldukça kırılğan bir yapıda. Elbette ki liberal ve demokratik değerler ve kurumların güçlendirilmesi adına koalisyon partileri arasında sıkı bir birliktelik sağlanabilirse, bu kırılğanlık da aşılabılır. Bu sayede kendi aralarındaki iç ve dış siyasette bazı temel konulara ilişkin mevcut olan fikir ayrılıkları ve uyuşmazlıklar da aşılabılır. Seçim öncesinde ana motivasyon, ülkeyi PiS yönetiminden kurtarmaktı. Bu sağlandı ancak sonrasına yönelik bir takım soru işaretlerinin halen devam ettiğini görüyoruz.

İkinci konu, Cumhurbaşkanı PiS partisinden Andrzej Duda ve kendisi 2025'e kadar görevde. Duda, yeni hükümetin en kritik denilebilecek ilk zamanlarında gerçekleştirmek istediği dönüşümlerin önünde ciddi şekilde engel teşkil edecektir. Duda, Tusk'un planlarının önüne taş koyacağını sinyallerini zaten vermişti. Parlamento'da onaylanan yasa tasarılarının yürürlüğe girebilmesi için cumhurbaşkanı tarafından onaylanması şart. Duda yeni yasa tasarılarını veto ettiğinde, koalisyon hükümetinin en büyük dezavantajı, cumhurbaşkanı vetosunu geçersiz kılacak yeterli milletvekili sayısına maalesef sahip olmaması.

Bu süreçte aslında önemli bir faktör olarak AB, Tusk'a destek olacağını sinyallerini verdi. Daha önceden kesmiş olduğu bazı yardımları tekrar serbest bıraktı. Bu, Tusk'un elini biraz rahatlatacaktır. Ancak Ukrayna'dan gelen ucuz tahılın Polonya ekonomisi üzerinde önümüzdeki yıllarda zorlayıcı etkisinin olabileceğine yönelik göstergeler de mevcut. Polonya'da yapılan protestolar yeni hükümeti bu anlamda zorladı. Ayrıca Tusk yolsuzluklar ve PiS hükümetinin yaratmış olduğu klientalist ilişki ve ağlarla mücadele edebilmek için, yargı ve medya başta olmak üzere önemli kurumlarda değişimler gerçekleştirmek istiyor. Ancak bu konuda da işinin çok kolay olmadığını kabul etmek gerekir. PiS geçtiğimiz 8 yıl boyunca medyada da tam anlamıyla kontrol sağlamıştı. Yeni hükümet yargı reformunu gerçekleştirmek istiyor ancak önceki hükümet döneminde atanan yüksek mahkeme üyelerinin görev süreleri devam ederken

bunu gerçekleştirmekte zorlanılacaktır. Geçtiğimiz yıllarda Polonya Anayasa Mahkemesi, AB fonlarına tam erişebilmek için geçirilmesi gereken yargı reformu yasasının anayasaya aykırı olduğuna hükmetmişti. Ülkede AB hukukunun ulusal hukuka üstünlüğüne karşı çıkar tarzındaki gelişme ve yorumlamalar Polonya'nın geleceğinin AB dışında kalmaya doğru evrildiğini ve olası POLEXIT tartışmalarını gündeme getirmişti. Son seçim sonuçları Polonya'da otoriter popülizme dur denildiğinin işareti olarak yorumlanmakta. Bu doğrudur. Ancak Tusk liderliğindeki yeni koalisyon hükümeti antidemokratik ve hukukun üstünlüğü ile bağdaşmayan mevcut süreçlerin tersine çevrilmesine yönelik bir umut ışığı olsa da, işlerinin çok kolay olmayacağı da açıktır. Son seçimlerde ülkedeki muhafazakar popülist siyasi partilerin aldığı oy oranı da görmezden gelinmemelidir. PiS seçimlerden % 35,38 oy oranı ile birinci parti olarak çıktı. Ayrıca söylem olarak daha radikal sağda yer alan bir diğer parti olan Konfederasyon (KW - Konfederacja) ise % 7,1 oy aldı. Dolayısıyla Polonya'da şuanda muhalefette yer alan ve Cumhurbaşkanı'nın da kendilerinden olduğu muhafazakar sağın mevcut hükümetin her adımına karşı çıktığını, engel olmaya çalıştığını ve aleyhte propagandaya devam ettiğini akılda tutmak gerekir.

Diğer taraftan örneğin, bireysel hak ve özgürlüklere yönelik olarak Tusk'un seçim döneminde verdiği önemli sözlerden birisi de ülkedeki kürtaj yasağının kaldırılmasına yönelikti. Ancak bu konuda koalisyondaki partiler arasında fikir birliği ne yazık ki bulunmamakta. Ayrıca Polonya'da popülist sağ siyasi partiler, hükümet aleyhinde propagandaya devam ediyor. Örneğin Tusk hükümetini "13 Aralık Koalisyonu" olarak nitelendiren PiS, 13 Aralık 1981'de Polonya'da ilan edilen sıkıyönetime atıf yapıyor ve kendilerine muhalif siyasi eğilimlerle geçmişin olumsuz referansları arasında bir şekilde bağlantı kurarak siyaset yapmaya devam ediyor. PiS iktidarı döneminde kurulan özellikle kritik alanlardaki özel sektör-iş dünyası-medya-devlet arasındaki bağlantı ve ağları yeni hükümetin değiştirmesi biraz zaman alacağı benziyor.

Polonya'da hükümetin dış politikada da değişime gideceği anlaşılmakta. Bunun somut bir işareti olarak geçtiğimiz günlerde Polonya'nın diğer ülkelerdeki 50 büyükelçisi geri çağrıldı. Dış politikada daha Avrupacı ve dengeli bir duruşun sergileneceğini vaat eden Tusk'un Avrupacı bakış açısı düşünüldüğünde bu hedef, iç siyasetteki dönüşümlere nazaran biraz daha rahat sağlanabilecek gibi

gözüküyor. Zira AB de Polonya'da demokrasi ve hukukun üstünlüğüne yönelik olası dönüşümleri destekleyecektir. Atlantikçi eğilimler açısından ise önümüzdeki süreçte Polonya'da herhangi bir değişim beklenmemekle birlikte, bu yıl ABD'de yapılacak seçim sonuçların belirleyici olacağı da açıktır.

Prof. Dr. Özgün Erler Bayır , İstanbul Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında 2002 yılında lisans, 2004 yılında yüksek lisans ve 2011 yılında doktora derecelerini alarak mezun olmuştur. Doktora tezi "Soğuk Savaş Sonrası Polonya Dış Politikasında Atlantikçilik-Avrupacılık İkilemi" üzerinedir. 2018 yılında Uluslararası İlişkiler alanında doçent, 2023 yılında profesör olan Özgün Erler Bayır, halen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyasal Bilgiler ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Uzmanlık alanları, yeni diplomasi türleri, dijital diplomasi, Avrupa Birliği, Doğu Avrupa, sosyal bilimlerde uzay çalışmaları, psikolojik savaş, dezenformasyon, dış politika ve güvenlik çalışmaları üzerinedir.

“Polonya Dış Politikasında Atlantikçilik ve Avrupalılaşıma İnkilemi” ve “Yeni-Yeni Diplomasi” başlıklı kitapları başta olmak üzere geniş perspektifte birçok konuda yayınları bulunmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği, NATO, TÜBİTAK ve diğer başka uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen dijital diplomasi, uzay, dezenformasyon, AB’nin geleceği gibi alanlarda birçok uluslararası araştırma projesinin de yürütücüsüdür.

2020-2023 yılları arasında Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen FUTUREU: “Future of EU: Security, Economy and Transatlantik Relationship” başlıklı Jean Monnet Modülü’nü tamamlamıştır. Sonrasında 2023-2026 yılları arasında “Challenges and Opportunities for the Future of Europe” başlıklı yeni bir Jean Monnet Modülünün de İstanbul Üniversitesinde başkanlığını yürütmektedir. Ayrıca 2022-2025 yılları arasında Avrupa Birliği Erasmus+ Programı tarafından desteklenen “Digital Diplomacy: Building the Common Future with Technology” başlıklı Avrupa Birliği projesinin ve TÜBİTAK destekli “Sosyal Bilimler ve Uzay Barıştırmak: Yeni Uzay Ekosistemine İnterdisipliner Bakışla Geleceği Şekillendir” projelerinin de yürütücüsüdür. 2022 yılında NATO Kamu Diplomasisi Birimi’nce desteklenen “YOUTHENATO: Youth Vision for the Future of Turkey-NATO Relations”; 2023 yılında ise “Learn 2 Unite: Simulation-based Learning to Unite against NATO’s Emerging Challenges” başlığını taşıyan iki ayrı kamu diplomasisi projesini tamamlamıştır.

Bu yazıya atıf için: Özgün Erler Bayır, “Polonya’da Seçimler: Öncesi ve Sonrası”, Panorama, Çevrimiçi Yayın, 1 Haziran 2024,

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UIK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.